

Totalitný systém a jeho vplyv na život jezuitov

P. Milan Hudaček SJ

Likvidáciou rehoľných domov 14. apríla 1950 sa rehoľníci opäť ocitli vo svete, z ktorého pri vstupe do rehole odišli. Tlak zo strany totalitného režimu vyvolal u nich obranné reakcie. Ich prvým ovocím boli úteky zo sústreďovacích kláštorov, neskôr tajné kňazské a biskupské vysviacky, potom zriadenie tajného noviciátu a zavádzanie kontinuítnej študijnej prípravy ku kňazstvu. Neočakávané spoločenské postavenie rehoľníkov v ďalších rokoch ich nútilo hľadať nové formy zasväteného života a evanjeliového svedectva. Trpký pohľad do minulosti ustupoval. Odpustenie krivdy barbarskej noci a volanie k životu naučilo mnohých slúžiť Bohu na hociktorom mieste. Neakceptovateľným ostal len ateizmus. Jeho spoločenské podoby nútili rehoľníkov rozlišovať v práci kolegu od kolegu. Vo väzení bachára od bachára a v Cirkvi nábožného od nábožného. Orientovať sa podľa hĺbky duchovného života osoby a jeho svedectva neskôr odporúča celej Cirkvi aj Druhý vatikánsky koncil (1962 – 1965). O tom ako ostatným pomohli skúsenosti rehoľníkov z totalitného režimu, ako ich myšlienky formulovali na jezuitských kongregáciách ideál ignaciánskeho života, bude aj nasledujúci príspevok.

1. Správy o barbarskej noci v Ríme

P. Félix Litva patril medzi tých, ktorým sa podarilo ujsť s komunistického sveta. Po tom čo na veľkonočný pondelok 1951 opustil sústreďovací kláštor Podolíneč,¹ našiel prijatie u spolubratov v Ríme i v srdci pápeža. V Castel Gandolfe ho prijal pápež Pius XII. a s dojatím mu d'akoval za dlhý rozhovor. Na záver sa mu zdôverí, že podrobnejšie informácie o živote Cirkvi i rehoľníkov na Slovensku počuje po prvý raz.²

Svätá stolica v máji 1952 cestou apoštolskej nunciatúry vo Viedni požiadala ďalšieho emigranta z Česko-Slovenska, Pavla Hnilicu, o situačnú správu dotýkajúcu sa pomerov v domovine. Pod dojmom čerstvých udalostí zo Slovenska opíše z Innsbrucku fakty, ktoré na 50 stranách vyvolajú vo Vatikáne silnú ozvenu. S ich pozitívnym echom prišlo pre P. Hnilicu aj pozvanie do Ríma.³ Tu ho opäť žiadajú aby vypracoval ešte podrobnejšiu správu

¹ Archív Spoločnosti Ježišovej na Slovensku (ASIS) fond 5.2, *Hej boli časy boli*. Samizdatová autobiografia, s. 88. Obálka: Litva Alojz.

² LITVA, J. Félix (Societas Jesu - Spoločnosť Ježišova, SJ): (11. 5. 1919 – 1. 2. 2006), bytom Ivánka pri Dunaji, Námestie Padlých hrdinov 7, emeritný profesor dejín a archivistiky na P.U.G v Ríme. Výpoveď z roku 2004.

³ HNILICA, Ján; VNUK, František: *Pavol Hnilica, biskup umlčanej Cirkvi 2. časť 1951 – 1995*. Trnava 1996, s. 31 – 33.

o náboženskej situácii v Česko-Slovensku. Koncept, ktorý pripraví, má vyše 1000 strán. Pre Štátny sekretariát vo Vatikáne nakoniec odovzdá dvestostranový elaborát. Sotvako vtedy tušil, že z relácie hodnotiacej život a situáciu v Česko-Slovensku sa stane bestseller v 13 vydaniach a preložený do deviatich jazykov.⁴

Reláciu hodnotiacu komunizmus čítal aj kardinál Giovanni Battista Montini, neskorší pápež Pavol VI. Problematika ho natoľko zaujala, že ako milánsky arcibiskup tajného biskupa Hnilicu viac ráz navštívil v Ruskom kolégiu v Ríme. Neskôr si od neho vyžiada pravidelné referencie o živote veriacich za železnou oponou. P. Hnilica jeho prosbu reálne plnil až do konca pápežského pontifikátu.⁵

2. Slovo pápeža na úvod

Rok 1965 priniesol mnohým uväzneným rehoľníkom v Česko-Slovensku amnestiu. V tom čase zomrel generálny predstavený jezuitov P. Ján Krstiteľ Janssens a do Ríma sa zišlo 224 delegátov k voľbe nového generálneho predstaveného. Delegátov v máji 1965 prijal pápež Pavol VI. na osobitnej audiencii vo Vatikáne. Svätý Otec popri vyjadreniach svojej lásky, úcty a nádeje pre bezpodmienkovú spoluprácu, neočakávane zveril reholi „dôležitú úlohu“ a „apoštolský mandát pre tieto časy“. Prítomných jezuitov vyzval, aby „zjednotili svoje sily k pevnej rezistencii voči ateizmu“, voči „strašnému nebezpečenstvu, ktoré ohrozuje celé ľudstvo“. Prítomným pátrom uložil „aby sa týmto úsiliam odovzdávali s väčšou horlivosťou a disponovanosťou“. V nastolení atmosféry osobného vzťahu k nim, pripomenul im v závere prejavu, aby pamätali, že túto úlohu, na ktorej budú pracovať až po dno svojich síl, si nevybrali z vlastnej iniciatívy, ale im bola zverená Cirkvou a jej Najvyšším veľkňazom.⁶

V tom čase si ešte viacerí slovenskí jezuiti odpykávali nespravodlivo uložené tresty v česko-slovenských žalároch. Do zápasu s ateizmom si ochromená provincia sotva mohla trúfať. Jednako však pápežova výzva poznačila v ďalších rokoch ich hľadanie apoštolskej služby podľa intencií Pavla VI. V zahraničí sa už podnikli prvé kroky. Skvelou príležitosťou bol práve zvolaný Druhý vatikánsky koncil. Do jeho poslednej sesie sa zapojili slovenskí jezuiti z emigrácie.

⁴ MICHEL, A. (Pavol Mária Hnilica SJ): *Náboženské problémy v krajine ovládanej komunistami*. Trnava 2006. Kniha vyšla po anglicky, francúzsky, nemecky, taliansky, španielsky, portugalsky, v reči hindu, vietnamsky a malajalam.

⁵ VNUK, František: *Rozhovory o ľuďoch, udalostiach a Božej добрôte*. Bratislava 2001, s. 8 – 15.

⁶ Archív Spoločnosti Ježišovej na Slovensku (ASIS): Allocutio S. P. Pauli VI., 7. Maii. 1965: *Acta Romana XIV. Fasciculus V*. 1965, s. 578 – 583.

3. Otázka ateizmu na Druhom vatikánskom koncile

Druhý vatikánsky koncil sa v septembri 1965 chýlil k svojmu záveru. Zostali ešte nedokončené práce na dekréte o *Cirkvi v súčasnom svete*. Pri rokovaní nad dekrétom 26. septembra 1965 sa prihlásil s príspevkom k téme o ateizme slovenský jezuita Pavol Hnilica. Zdôraznil v ňom, že problémom dnešného sveta je práve ateizmus, ktorý by mal byť aj témou Koncilu a predmetom jeho zvláštnej deklarácie. V príspevku vymenoval 5 prostriedkov, ktorými by mala Cirkev hľadať zablúdené ovce. Odvolal sa pritom na skúsenosti zo sústreďovacích a pracovných táborov v ateistickom Česko-Slovensku. V prejave sa vyhol konfliktu, ktorý by mohol vzniknúť odvolaním sa na komunizmus.

Nastolený problém bol vážny a do diskusie sa prihlásili aj ďalší. Po P. Hnilicovi sa ujal slova gréckokatolícky biskup Michal Rusnák CSsR z Toronta a arcibiskup Karol Wojtyła z Krakova. M. Rusnák sa už nevyhýbal zrážke a priamej konfrontácii s komunizmom.⁷ Oba príspevky slovenských biskupov, prijalo koncilové zhromaždenie s dlhotrvajúcim potleskom. Pozitívne ich hodnotila aj svetová tlač. Organizovane a s mesačným oneskorením vybuchla aj reakcia komunistických médií v Československu. Najprv Ústredný výbor celoštátneho Mierového hnutia katolíckych duchovných v Hradci Králové odsúdil 25. októbra 1965 „počiny zradných emigrantov na pôde Vatikánu..., najmä biskupa Pavla Hnilicu a Michala Rusnáka, ktorí provokatívne, nikým nepoverení, dovolili si hovoriť na fóre Druhého vatikánskeho koncilu v mene českého a slovenského ľudu, ktorí zradili.“⁸

Vážnejšie dôsledky malo toto vystúpenie pre ostpolitik, ktorú začal s Česko-Slovenskom od roku 1963 rozvíjať na podnet pápeža Jána XXIII. Agostino Casaroli. Zodpovedný za rokovania z československej strany, Karel Hruza, neočakávane priletel 15. októbra 1965 do Ríma a protestoval proti koncilovým prejavom Mons. P. Hnilicu a Mons. M. Rusnáka, ktoré vychádzali z bolestnej náboženskej situácie v Česko-Slovensku, ako aj proti prejavu kardinála Jozefa Berana v Assisi. Aby dodal vážnosť svojím slovám, deň na to, česko-slovenská strana prerušila rokovania s Vatikánom na dva roky.⁹

Medzi diskutujúcich o ateizme na Koncile patrili aj jezuitský generálny predstavený P. Pedro Arrupe. Na ďalší deň – 27. septembra 1965 – sa po prvý krát P. Arrupe obrátil na

⁷ RUSNÁK, Michal (Congregatio Sanctissimi Redemptoris – Kongregácia Najsvätejšieho Vykupiteľa C.Ss.R): Prejav na Druhom vatikánskom koncile 26. septembra 1965. In: RYDLO, Jozef M.: *Fidei et patriae*. Ed.: Dobrá kniha, Trnava 2008, s. 685 – 688.

⁸ Tamže: s. 91.

⁹ BUKOVSKÝ, Ján (Societas Verbi Divini – Spoločnosť Božieho Slova, SVD): *Spomienky spoločníka*. Nitra 2006, s. 19 – 20.

koncilových otcov s príspevkom v ktorom povedal: „*Ateistická mentalita a kultúra – v zmysle augustínovskom ako ľudské mesto – neútočia len zvonku na Božie mesto, ale ho aj premáhajú a prenikajú jeho múry skryto, zasahujúc jedom duše veriacich, rehoľníkov a kňazov, množiac vnútri Cirkvi ovocie akým je naturalizmus, nedôvera a vzbury. Nová ateistická spoločnosť pracuje účinným spôsobom so svojimi zodpovednými ľuďmi a používa nástroje vedecké a technické, sociálne a ekonomické. Sleduje vypracované stratégie až do najmenších detailov, kompletne kontroluje vnútornú organizáciu v odborných kruhoch v masovokomunikačných prostriedkoch v televízii, v kinách, v rozhlase, v tlači a ďalšími spôsobmi.*“¹⁰

Posledné slová týkajúce sa masovokomunikačných prostriedkov vyvolali nemalé pobúrenie predovšetkým v laickej tlači. Ignorujúc zvyšok prejavu, pátra Arrupeho vykreslili ako reakčného konzervatíva a opozičníka voči modernému svetu.¹¹ Francúzsky jezuita Henri de Lubac o Arrupeho príspevku povedal, že bol „bohatý a vhodný.“¹² Páter Arrupe sa v príspevku vyslovil, že meniac sa situácia žiada od Cirkvi preveriť vlastné pastoračné metódy. Mala by si uvedomiť, že „*nedá sa komunikovať len pravda, ale tiež je potrebný život. Nedá sa len brániť, ale je potrebné aj tvoriť. Nedá sa len vyjadrovať k veciam, ale potrebné ľudí aj dojať. Nemožno len kontemplovať pravdu, ale je potrebné spraviť ju účinnou. Bežná prax usvedčovať teórie protivníkov dôkazmi Božej existencie už nie je dostatočná*“.¹³ Najlepším protiútokom voči ateizmu – podľa neho – je **obnova a zakladanie kresťanskej spoločnosti**. Kresťanská spoločnosť sa nemôže uzavrieť do geta a izolovať sa od sveta. Komunitný kresťanský duch má naopak reformovať ekonomické a politické štruktúry.¹⁴

Postoj Cirkvi k ateizmu Koncil následne sformuloval do troch kapitol (19 až 21) konštitúcie *Gaudium et spes*.

4. Obnova kresťanskej spoločnosti

Nástup Pražskej jari v roku 1968 priniesol spoločenské uvoľnenie a viaceré reformy totalitného systému, ktorý vtedy chcel ukázať svoju ľudskú tvár. Na slobodu boli z väzenia prepustení všetci jezuiti, ktorí v tom čase si ešte odpykávali nespravodlivé tresty. Jezuitská

¹⁰ Acta Synodalia Sacrosancti Concilii Oecumenici II, IV/2. Città del Vaticano 1970-1980, s. 482. Anglický preklad rozhovoru, ktorý je publikovaný v *Council Daybook, Vatican II, Session 4, September 14, 1965 to December 8, 1965*. Washington DC, 1966, s. 61 – 62 vychádza z pripraveného písomného textu autora a nie z efektívneho ako odznel v aule a bol zaregistrovaný pre Acta Synodalia (AS).

¹¹ PRAT, F. X. James, SJ: Arrupe e gli Stati Uniti. In: BELLA, Gianni: *Pedro Arrupe un uomo per gli altri*. Ed. Mulino, Bologna 2007, s. 593 – 608.

¹² Tamže: s. 597.

¹³ AS IV/2, s. 482.

¹⁴ Porov. AS IV/6, s. 483 – 484.

rehoľa využila toto obdobie ku sformulovaniu reformných myšlienok aj pre rehoľný život. Bola rozhodnutá uvádzať ich do praktického života s pevným predsavzatím. Pri skladaní rehoľných sľubov v Beckove 15. septembra 1969 páter provinciál Ján Srna povedal:

„Dnešný svet, v ktorom žijeme, nás v noci z 13. na 14. apríla vyrušil z telesného spánku a kto vie či nie aj z duševného? So všetkou energiou nás vyhodil z kláštorov a dodnes nás nechce do nich pustiť. Pri skladaní posledných (rehoľných) sľubov sa nebudeme hrať na prenasledovaných. To by nebolo pekné. Ale keď sme už takto boli vyburcovaní a prudko zobudení zo sna telesného a možno viac aj duševného, budeme sa usilovať zachytiť v tomto dianí hlas dnešnej spoločnosti. Vieme aké veľké pokroky robí tento svet. Je plný dynamizmu. Pokročil na poli vedeckom, sociálnom a kultúrnom. Zasiahol aj nás prudký pokrok dnešného sveta, alebo sme ostali mimo? Ja si myslím, že ten pokrok nás zasiahol. Pokrok je v tom, že si zarábame na svoje živobytie, že nie sme príživníkmi ľudskej spoločnosti, že vieme byť užitoční tejto spoločnosti a zapojiť sa do veľkých podujatí.“¹⁵

Pozitívne stránky uplynulého obdobia, ktorými sú rozvoj, modernizácia ľudskej spoločnosti, aj keď draho zaplatené ľudskými obetami, sú faktormi, ktoré provinciál Srna vidí ako prvky ovplyvňujúce zasvätený život. Na báze toho vyratúva tri konštitutívne činitele pre zasvätený život. Nimi sú: **ľudská osoba, rehoľa a svet**. V kázni sa najviac venuje práve tretiemu činiteľovi – svetu – ktorý „stál doteraz v pozadí a má právo vysloviť sa k rehoľnému životu“.¹⁶ Svoj pohľad podkladá nasledovne.

„To, čo sme prežili, dáva nám nový pohľad na naše sľuby a na ich zachovávanie. Sme v takej situácii, že rehoľné sľuby sme (vtedy) takto nevideli ako ich vidíme v posledné roky. Predtým, keď rehoľník žil v reholi, žil chudobne, rehoľa sa o neho postarala. Nemusel mať starosti čo bude jesť a čo si bude obliekať. Teda ešte mal výhodu oproti ľuďom vo svete. Nestaral sa o svoje potreby vo svete. Jeho čistota bola ako kvet v skleníku, chránená klauzúrou, múrmi pravidiel, opaterou predstavených, ovzduším spolubratov. Poslušnosť sa vtedy pokladala za najťažšiu zo sľubov, ale nikto si nemusel lámať hlavu, ako riešiť dané situácie. Robili to predstavení. Stačilo keď sa podrobil a poslúchol a mohol byť vynikajúcim a dobrým rehoľníkom. To bolo vtedy. A dnes? Rehoľník stojí skoro každý sám, bez tých

¹⁵ SRNA, Ján SJ: Kázeň vo svätej omši pri skladaní sľubov v Beckove, 15. 9. 1969. In: *Spoločnosť Ježišova dnes a zajtra. Príhovory a úvahy o súčasnom stave a výhladoch rehoľného života v Spoločnosti Ježišovej*. Edícia: Sub crucis vexillo III. Samizdat 1978, s. 9 – 10.

¹⁶ Porov.: Tamže, s. 9.

múrov, bez klauzúry, bez vedenia, bez spojenia so spolubratmi a keď sa zachová (a udrží), tak ten sľub, ktorý bol kedysi slávou a ožaroval rehoľný kolektív, kláštor, tak ten sľub sa stane výdobytkom toho jednotlivého človeka. To je jeho práca, jeho boj. On sám musí bojovať, aby vyžil, aby mal kde bývať, sám musí ešte viac bojovať aby sa nestal hmotárom a nešiel za peniazmi. On sám si musí vytvoriť okolo seba klauzúru, neviditeľnú, ale účinnú. Možno silnejšiu ako tá kláštorná, aby sa udržal a zostal verný Bohu a čistý. Sám si musí riešiť životné situácie. Žiť dnes vo svete po rehoľnícky je problém veľmi ťažký. Žiada od nás chodiť po blate a nezašpiniť sa, podskakovať po uhlí a nepopáliť sa. Narábať s peniazmi, s hmotnými vecami, starať sa o svoje hmotné potreby, a pritom neprilepiť si svoje srdce na ne a kedykoľvek ich opustiť, keď je treba. To znamená dať sa strhnúť tempom dnešného života, lebo nemôžeme ostať mimo a nesmieme stratiť orientáciu k Bohu. To sú ťažké úlohy, ľudsky skoro nemožné. To je dielo Božie. Pán Boh nám hovorí skrze svet, ktorý tým zachádzaním, aké sme od neho skúsili, akoby si žiadal, žeby sme bývali uprostred neho. On chce vidieť živé kresťanstvo, ktoré preniklo do tela, do krvi, na dno našej duše.¹⁷

4.1 Oporný bod v dynamickom projekte človeka

K rozvoju duchovného a spoločenského života sformuloval nové myšlienky v dvoch príspevkoch do časopisu *Duchovný pastier* P. Ján Dieška. Vo februárovom čísle z roku 1969 napísal:

„Morálne analýzy sa v minulosti venovali skôr individuálnemu človeku a jeho boju ducha proti telu. To platí i ďalej. Človek je ale vsadený do dejín, vyrastá z nich a tvorí ich. Dejiny sa nedajú oddeliť od sveta (a preto) sa pociťuje nutnosť teológie zemských skutočností. Stávalo sa však, že kresťania predstavovali svoje náboženstvo trocha jednostranne, totiž ako kult Boha, bez pravej antropológie, takrečeno bez dejín, bez sveta. Nečudo, že niektoré filozofie, afirmujú len človeka, dejiny a svet. Teológia, ak sa má prehĺbiť a oživiť, musí integrovať i antropológiu a iné pohľady. Či cirkevní otcovia stále neopakujú, že Boh sa stal človekom preto, aby sa človek stal bohom? Pre takúto integráciu je **potrebný dialóg, ako normálny rozmer rozvinutého života**. Dialóg nie len ako výmena slov, ale ako všeobecný postoj toho, pre ktorého iní existujú tak, že on môže od nich čosi prijať a čosi im dať. Takýto dialóg treba zaradiť medzi metodologické prostriedky teológie. Moderný človek sa obracia

¹⁷ Tamže, s. 10 – 11.

k osobe, ktorá sa nedá redukovať na poriadok vecí. Oporný bod nehľadá vzadu, v danom poriadku, ale vpredu, v dynamickom projekte človeka.

Bude treba rozlišovať vo významoch slova „svet“, a znova sa zamýšľať o vzťahoch medzi ním a nadprirodzenom. Všetky zákonité hodnoty sveta: túžba po mieri, spravodlivosti, hodnota a veľkosť človeka, výdobytky vied a techniky, prínosy filozofií, iných náboženstiev, iných kultúr – to všetko zaberá celé pole nášho vedomia. Je jasné, že kresťanstvo je vo svete, ono má pravý a nestrojený vzťah ku svetu.

Keď sa duch vyvíja, potom nejaká nemeniteľná pravda udrží sa iba tak, že nastane súčasný a korelatívny vývoj všetkých predstáv, udržujúcich medzi sebou ten istý pomer. Taká teológia, ktorá by nebola aktuálnou, by bola falošnou teológiou.¹⁸

4.2 Legitimita pluralizmu v Spoločnosti Ježišovej

V závere mája 1969 navštívil generálny predstavený jezuitskej rehole Českú provinciu a 1. júna sa stretol so Slovákami v Piešťanoch. Na stretnutí povedal viacero myšlienok, ktoré ukázali jezuitom ako je dôležité otvoriť sa svetu a prijať pluralizmus náboženských foriem. Zároveň vymedzil aj druhú hranicu, kedy by sa už stali ľuďmi zo sveta. To ale nie je cesta rehoľníka. V práci pre svet jezuiti majú byť ľuďmi hlbokého duchovného života. Vyjadril sa týmito slovami:

„Sme v období, keď sa svet mení. Cirkev má pracovať pre tento svet. Má zachraňovať ľudí a pracovať pre ľudstvo. Cirkev sa mení vo svojich postojoch, metódach, aj Spoločnosť (Ježišova) sa musí meniť.

Vývoj v jednotlivých krajinách nepostupuje všade rovnakým tempom. Spoločnosť (Ježišova) sa musí tomu prispôbiť. To, čo je u vás samozrejmé, niekde v Južnej Amerike by bolo pohoršením. Spoločnosť je tu v prvej línii, ale iná je situácia v Taliansku, iná v Latinskej Amerike. Na to netreba zabúdať. Preto v Spoločnosti máme dnes pluralizmus. Posudzovať situáciu v ČSSR nejakými španielskymi kategóriami by bolo veľkým omylom. V tomto pluralizme je veľká elasticnosť, podivuhodná prispôbivosť Spoločnosti. Niet na svete položenia, okolností, v ktorých by Spoločnosť nemohla pracovať. Máme duchovnú a charizmatickú štruktúru, ktorá to umožňuje. Je to pre nás nesmierne dôležité, keď sa dnes svet mení až do základov. My musíme ísť v tejto aplikácii až po krajnú hranicu. Máme sa prispôbiť! A vy to tu robíte. Hádám aj pod tlakom okolností, in grado extremo et optimo.

¹⁸ DIEŠKA, Ján SJ: Súčasný teologický prúdy I. In: *Duchovný pastier*, roč. 44, 1969, č. 2, s. 72 – 78.

*Robíte to obdivuhodne. Ale toto prispôsobenie neznamená, aby sme boli, alebo sa stali „zo sveta“, ale vo svete, aby sme pracovali pre svet. K tomu potrebujeme intenzívny duchovný život, viac ako predtým.*¹⁹

5. Čas uvážených evanjelizačných rozhodnutí 1970 – 1989

Nové mienky boli určujúce v nasledujúcich rokoch pri obnove jezuitského apoštolátu. Všimneme si v pluralite dva rozdielne prístupy, ktoré vám budú určite známe. Prístup pátra Jozefa Porubčana a prístup Jána Chryzostoma Korca. Oba metodologicky odlišné prístupy si získali dva okruhy spolupracovníkov a priateľov rehole.

5.1 Obnova exercičného apoštolátu

Pluralitné videnie jezuitskej služby vo svete podnietilo P. Jozefa Porubčana k novému spracovaniu duchovných cvičení. Ich klasickú podobu rozšíril v duchu teologického nazerania francúzskeho jezuitu P. Teilharda de Chardin.²⁰ Sústredil sa v nej na obraz kozmického Krista, ktorý je Alfou a Omegou vývojového pohybu a absolútnym víťazom všetkého, čo pozemský vývoj obsahuje. Nejedna kresťan v tom čase žil v statickom svete, bez evolúcie a trápil sa nad trúfalosťou vedeckých výrokov Darwina, Freuda a ďalších. Dávny edenský scenár, podľa ktorého nádej z neba dávala šťastnú odpoveď na biedy, utrpenia a nerovnosti na zemi, bol teraz narúšaný novými teóriami a podporovaný aj sekularizmom štátnej ideológie.

Zo zložitého labyrintu moderných nazeraní Jozef Porubčan vkladá medzi Boha a človeka tretieho činiteľa, a tým je svet.²¹ Chápe ho nie len ako fyzickú realitu, ale ako skutočnosť, ktorú je nutné budovať a rozvíjať. Jeho pohľad vložený do dávnych dejín Zeme predstavuje teologickú líniu človeka hľadajúceho «nové». Cestou za novým, dospieva k posolstvu Ježiša Krista a k nárokom kresťanskej komunity. Cez skúsenosť vzkriesenia jeho teologické poznanie vrcholí vo vyniknutí evanjeliového posolstva.²²

¹⁹ ARRUPE Pedro SJ: *Príhovor otcovi a bratom Spoločnosti Ježišovej v Piešťanoch v júni 1969*. Ed.: Sub crucis vexillo III. Samizdat 1978, s. 3 – 8.

²⁰ TEILHARD DE CHARDIN, Pierre SJ napísal svoje hlavné dielo *Le Phénomène Humain* v rokoch 1938 – 1940. Opätovne sa vracal k svojim témam a nanovo ich prepracovával. Kompletne jeho dielo vyšlo posmrtné v 13 zväzkoch s názvami: *Le Phénomène Humain* (1955), *L'Apparition de l'Homme* (1956), *La Vision du Passé* (1957), *Le Milieu Divin* (1957), *L'Avenir de l'Homme* (1959), *L'Énergie Humaine* (1962), *L'Activation de l'Énergie* (1963), *La Place de l'Homme dans la Nature* (1965), *Science et Christ* (1965), *Comment je crois* (1969), *Les Directions de l'Avenir* (1973), *Écrits du Temps de la Guerre* (1975), *Le Cœur de la Matière* (1976).

²¹ ASIS: fond 5.2, *Len láske je možné uveriť...* samizdat, s. 3, Obálka: Jozef Porubčan.

²² Tamže: s. 7 – 9.

Teilhardové názory²³ na Slovensku vyvolali u niektorých (ThDr. Alojz Martinec) socio-politickú agitáciu. Páter Porúbčan teologicko-mesiášskou víziou Cirkvi, už vykúpenej, avšak putujúcej k svojmu cieľu, oponoval ateisticko-sekulárnemu mesianizmu, ktorý zaradľoval komunizmus vo vývoji ľudstva na najvyššie a jeho posledné štádium.²⁴ V duchovných cvičeniach páter pomáhal najmä mladým ľuďom nájsť vlastné miesto v spoločnosti, ktorá z odmietania Boha, podľa zastaraných predstáv, urobila hlavnú agendu ateistického ťaženia.

V roku 1972 je P. J. Porubčan súdený za nedovolené dávanie duchovných cvičení, ktoré dával v priebehu roka 1969. Na súde sa prokurátor, ktorý bol známy pátrovi z čias PTP pričínil o to, aby ho odsúdili za protisocialistický delikt len k peňažnému trestu.²⁵ Za svoj celoživotný prínos P. Porúbčan bol v máji 1996 ocenený Trnavskou univerzitou udelením čestnej vedeckej hodnosti Philosophiae Doctor Honoris causa.²⁶

5.2 Ján Chryzostom Korec a podpora spravodlivosti

Generálny predstavený jezuitov P. Pedro Arrupe v septembri 1973 zvolal 32. generálnu kongregáciu.²⁷ Kongregácia zadefinovala jezuitskú misiu pri zakladaní kresťanskej spoločnosti do služby viery a do podporovania spravodlivosti.²⁸

V rokoch normalizácie rehoľa znovu pociťovala nespravodlivé kroky zo strany komunistického režimu najmä voči mladým pátrovi, ktorí pracovali verejne v pastoračnej službe. Často sa uplatňovali voči nim zákony z roku 1949 o potrebe štátneho súhlasu pre verejnú pastoračnú službu. V Košickej diecéze P. Jozefovi Mydlovi odňali štátny súhlas v r. 1975 na 8,5 roka. P. Ján Ďurica stratil v Banskobystrickej diecéze štátny súhlas na 2 roky a v roku 1973 ho súd odsúdil na 8 mesiacov nepodmienečne za dávanie duchovných cvičení. P. Andrejovi Filipekovi v Spišskej diecéze odňali štátny súhlas v roku 1983 na 4 roky a zároveň ho režim odsúdil za apoštolát na 6 mesiacov väzby s podmienkou na 2 roky.

Prenasledovaniu sa nevyhli ani starší pátri. 65-ročný P. Oskár Formánek bol v roku 1980 odsúdený na 1,5 roka podmienečne na dobu 4 roky za marenie štátneho dozoru nad

²³ Teilhard de Chardin pri vedeckej výprave do oblasti Tcon Breuil (1929) asistoval objaveniu ľudského prapredka, Sinanthropa z Chou-Kou-Tien. Tieto fakty s teologickým komentárom vložil do svojich štúdií, čím si podmanil veľkú časť Darwinových sympatizantov. Porov. MONDIN, Battista: *Dizionario enciclopedico di filosofia, teologia e morale*. Heslo: Teilhard de Chardin Pierre. Milano 1989, s. 743 – 744.

²⁴ KUUSINEN, O. V. a kolektív autorov: *Základy marxizmu – leninizmu*. Bratislava 1960, s. 712 – 730.

²⁵ ASIS: fond 5.2, *Listy Jozefa Porubčana Slovenskému denníku a provinciálovi Emílovi Vánimu z 21.5. 1992*: Obálka: Porubčan Jozef.

²⁶ ERDZIAKOVÁ, Alena: *Civilizácia lásky – zmysel a nádej života. Universitas Tyrnaviensis*. Roč. 1, 1996, číslo 2/september, s. 1 – 3.

²⁷ ASIS: fond 1.2, *Litterae die 8. septembris 1973*. ARSI XVI. (1963), Romae 1974, s. 109.

²⁸ ASIS: fond 1.2, *Decreta Congregationis generalis XXXII*. ARSI XVI (1975), Romae 1975, s. 275 – 445.

cirkvami a za poburovanie proti socialistickému zriadeniu. P. Gabriela Povalu v roku 1982 odsúdili na 8 mesiacov nepodmienečne, ktoré pri svojich 65 rokoch celý odsedel v ilavskej väznici.²⁹

Tajne vysvätený biskup Ján Korec si všimal nespravodlivosti totalitného režimu voči kňazom, ktorí strácali štátny súhlas, voči angažovaným veriacim laikom, voči svojej osobe i širokej občianskej spoločnosti. O násilnostiach voči týmto osobám začal upovedomovať listami: Predsedníctvo federálneho zhromaždenia ČSSR (1980), prezidenta ČSSR (1982), denníky *Smena* (1983) a *Rudé právo* (1987), Československú televíziu (1989), Katolícke noviny (1989) a žiadať od nich verejnú nápravu. Listy zverejňovali samizdatové médiá a jeho odvážnymi myšlienkami sa povzbudzoval aj slovenský dissent. Vo svojom celku predstavujú teológiu zdola, ktorá metodicky vychádza z analýzy útlakových situácií, z citovania sociálneho učenia Magistéria Cirkvi a v uvádzaní veriaceho do jednoty s Božím slovom. Kontestačné metódy, aké mal komunizmus voči kapitalizmu a z ktorých si veľa osvojili aj kňazi z Mierového hnutia katolíckych duchovných, Ján Ch. Korec pozbavil marxistických analýz a uviedol ich do praxe oslobodzovania pravdou Božieho slova.³⁰

Odvahu J. Korca si z USA všimla univerzita Notre Dame a 18. mája 1986 mu udelila čestný doktorát. Osobitným listom sa poďakoval J. Korcovi aj P. Generál Peter Hans Kolvenbach. V októbri 1986 mu napísal: „*Velmi si cením Tvoj duchovný postoj, plný ducha evanjelia, ktorým nasleduješ Pavla a Sílasa (Sk 16, 18-43). Oni hoci boli v prvom európskom väzení vo Filipách, predsa „sa modlili a chválili Boha“, ohlasujúc Kristovo vykúpenie aj v takýchto okolnostiach. Týmto svedectvom dodávaš ducha aj nám.*“³¹ Zápas za spravodlivosť zoširoka komentovali zo zahraničia Vatikánsky rozhlas a na vlnách stanice The Voice of America pod pseudonymom Peter Manín aj P. Félix Litva.

Duch zápasu za spravodlivosť bol pre veľkú časť veriacich v Československu zrozumiteľným a vecným kapitálom k životnej orientácii. Pomohol k náboženskej konverzii mnohým mladým i starším ľuďom. Najznámejší je prípad konverzie slovenského spisovateľa Dominika Tatarku, ktorý komunikoval s otcom Jánom Korcom v posledných mesiacoch svojho života a v závere si žiadal prijatie do Cirkvi a cirkevný pohreb.

Intenzívny zápas za spravodlivosť si v slovenskej provincii podmanil nejedného mladého rehoľníka a na dlhé roky mu udal aj životnú víziu zasväteného života.

²⁹ HUDAČEK, Milan SJ: História, ktorá nás obohacuje VII. *Zvesti* 1/2009, s. 14 – 15.

³⁰ ĎURČEK, Karol SJ, HUDAČEK, Milan SJ: Zasvätený život rehoľníka. In: *Svedok, vyznávač, mysliteľ Ján Chryzostom kardinál Korec*. Nitra 2009, s. 257 – 271.

³¹ List Petra Hansa Kolvenbacha Otcovi Jánovi Ch. Korcovi SJ z 30. októbra 1986. In: *Kríž vo svetle pravdy*, Bratislava 1991, s. 77 – 78.

6. Zakladanie kresťanskej spoločnosti pomocou samizdatových periodík

Pre internú potrebu rehole sa pokoncilové myšlienky formujúce zasvätený život vydávali samizdatovou literatúrou. V edícii *Sub crucis vexillo* do roku 1989 vyšlo XIX. zväzkov ignaciánskych publikácií. Dodnes sú prameňom ku štúdiu jezuitskej spirituality.

Mladí rehoľníci, ktorí vstúpili do rehole v časoch totality, nachádzali v samizdatovom apoštoláte priestor k podnecovaniu obnovy slovenskej kresťanskej spoločnosti. P. Jozef Oprala vydával v rokoch 1983 – 1985 štvrťročne samizdat *Una Sancta Catholica* a Stanislav Labjak v spolupráci s J. Ch. Korcom redigoval v rokoch 1987 – 1989 periodikum *Svedectvo*.³²

Spomedzi ďalších periodík jezuiti redakčne podporovali príspevkami

Rodinné spoločenstvo (od 1985 – J. Ch. Korec, L. Csontos, I. Vajda, S. Labjak),

Výber (od roku 1984 – Karol Ďurček, Dominik Kaľata, Tomáš Špidlík a články z ročenky slovenských jezuitov v Kanade i príspevky z vysielania Vatikánskeho rozhlasu),

Katolícky mesačník (od r. 1988 – J. Ch. Korec),

Náboženstvo a súčasnosť (od r. 1982 – Michal Fedor, Michal Lacko),

Orientácia (od r. 1980 – Andrej Filipek, Michal Fedor, Michal Lacko).³³

7. Záver

Mottom sv. Ignáca bolo všetko konať „na väčšiu česť a slávu Božiu“. Slovenskí jezuiti túto zásadu premieňali v zápasoch s ateistickou spoločnosťou do námah za **obnovu a zakladanie kresťanskej spoločnosti**. Jedným z míľnikov premien spoločnosti bol aj november 1989 kedy sa veriaci i neveriaci zjednotili na námestiach slovenských miest s ideou o lepšej spoločnosti. Proces nikdy neskončený si opäť volá nových ľudí, pýta si ich sily, nápady i cit pre Nadprirodzeno, aby prirodzené ľudské námahy nevyšli nadarmo.

Príspevok P. Milana Hudačka SJ odznel 6. mája 2010 na konferencii „Likvidácia reholí a ich život v ilegalite v rokoch 1950 – 1989“ v aule CMBF UK na Kapitulskej ul. v Bratislave. Konferenciu organizoval Ústav pamäti národa v spolupráci s Rímskokatolíckou cyrilometodskou bohosloveckou fakultou Univerzity Komenského v Bratislave, Konferenciou vyšších rehoľných predstavených na Slovensku a Konferenciou vyšších predstavených ženských reholí pri príležitosti 60. výročia zásahu proti reholiam v Československu, tzv. „akciách K a R“.

³² ASIS: fond 9, Samizdatová publicistika. Kartón 9.1.1.

³³ LESŇÁK, Rudolf: *Listy z podzemia 1945 – 1989*. Bratislava 1998.